

Ks. Kamil Banasik – Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie

ORCID: 0000-0002-5701-0627

klbanasik@wp.pl

BIBLIJNE PODSTAWY NAUKI O ANIOŁACH W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

The Biblical Foundations of Angelology in the Teaching of John Paul II

Streszczenie:

Artykuł analizuje nauczanie Jana Pawła II dotyczące aniołów, które wygłosił podczas śródowych katechez w 1986 roku. Ukazane zostało znaczenie anioła oraz archanioła w starotestamentalnych i nowotestamentowych tekstach. Na uwagę zasługuje to, że Jan Paweł II przypomniał o centralnym miejscu Jezusa Chrystusa, które zajmuje wśród czystych duchów. Jego pierwszeństwo wynika z posiadanego „imienia”, na które wskazuje Pismo Święte. Jan Paweł II w odniesieniu do Nowego Testamentu ukazuje liczne dowody obecności aniołów w życiu Jezusa i dziejach zbawienia. W swojej wolności zostali powołani do adoracji Boga i prowadzenie człowieka do zbawienia. Papież w eschatologii zwrócił uwagę, że podczas Sądu Bożego anioły będą wykonawcami wyroków Bożych.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II; anioł; archanioł; Pismo Święte; Jezus Chrystus; eschatologia;

Abstract:

The article analyses the teaching of John Paul II regarding angels, which the Pope delivered during Wednesday catecheses in 1986. First, it presents the significance of the angel and archangel in the Old and New Testament texts. It is worth noting that John Paul II reminded us of the central place that Jesus Christ occupies among the pure spirits. His priority results from His “name”, as the Scriptures indicate. In reference to the New Testament, John Paul II points to numerous proofs of the angels’ presence in the life of Jesus and in the history of salvation. Being endowed with freedom, they were called to adore God and lead the man to salvation. The Pope drew attention to the fact that in the eschatological scenario, during the Last Judgment, angels will be the executors of God’s verdicts.

Keywords: John Paul II; angel; archangel; Holy Bible; Jesus Christ; eschatology;

Wstęp

Istnienie stworzeń duchowych, niecielesnych wciąż pozostaje wielką tajemnicą, której poznanie otwiera drzwi prowadzące do świata nadprzyrodzonego. Pismo Święte i Tradycja Kościoła dają jednoznaczne świadectwo o ich istnieniu ogólnie nazywając „aniołami”¹. Wokół tego tematu, współcześnie, podejmuje się wiele dyskusji, jak również powstaje wiele publikacji popularyzujących tę wiedzę. Niestety, część z nich powyższe zagadnienie traktuje bardzo pobieżnie, a nawet w oderwaniu od nauczania Kościoła. Miało to miejsce już za życia Jana Pawła II, który powiedział: „Dzisiaj, podobnie jak w przeszłości, dyskutuje się na temat owych bytów duchowych z większą lub mniejszą znajomością rzeczy. Trzeba przyznać, że czasem powstaje duże zamieszanie, które pociąga za sobą ryzyko przyjęcia za wiarę Kościoła o aniołach tego, co do tej wiary w ogóle nie należy, lub odwrotnie - pominięcie ważnych aspektów prawdy objawionej”².

Niewątpliwie ważnym głosem w dyskusjach związanych z angelologią ma nauczanie papieskie. Spośród papieży całej historii Kościoła najwięcej na temat aniołów wypowiedział się Jan Paweł II³. W czerwcu i lipcu roku 1986 wygłosił podczas śródowych audiencji generalnych cykl katechez, które zostały poświęcone aniołom. Odnajdujemy w nich zdecydowane i przejrzyste opracowanie doktrynalne, odnoszące się do istot niebieskich, gdzie papież często odwołuje się do Pisma Świętego. Powyższe stwierdzenia przemawiają za tym, aby niniejsze opracowanie zostało skoncentrowane wokół nauczania Jana Pawła II.

Celem tego artykułu jest próba ukazania nauczania Jana Pawła II i jego korzeni sięgających biblijnych podstawa angelologii. W pierwszym punkcie zostanie przeprowadzona analiza badawcza, ujmująca podstawy nauki o aniołach w Starym Testamencie, zaś w drugim w Nowym Testamencie. W końcowej części zostanie podjęte zagadnienie dotyczące posłannictwa aniołów w eschatologii.

1. Podstawy nauki o aniołach w Starym Testamencie

Święty Jan Paweł II wyjaśniając właściwe rozumienie pojęcia „anioł” powiedział: „Nazwa używana w Piśmie Świętym dla ich określenia wskazuje na to, że Objawienie uwydatnia przede wszystkim ich zadania wobec ludzi: anioł (*angelus*) oznacza „zwiastuna”. Hebrajskie *mal’ak*, używane

¹ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002, 328 (dalej KKK).

² Jan Paweł II, *Stworzyciel wszystkich „rzeczy (istot, bytów) widzialnych i niewidzialnych”*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 6/1, Kraków 2007, s. 680.

³ Por. M. Stanzione, *Papieże i aniołowie. Opieka aniołów w życiu papieży*, tł. J. Szełęga, Kraków 2012, s. 34.

w Starym Testamencie, oznacz raczej „posła”, czy „ambasadora”⁴. Papież na potwierdzenie powyższych spostrzeżeń odniósł się do słów z Psalmu 103: „Błogosławcie Pana, wszyscy Jego aniołowie, / pełni mocy (...), wykonujący Jego rozkazy, / by słuchać Jego głosu” (Ps 103 [102],20)⁵. Ojciec Święty komentując przytoczony fragment z Pisma Świętego powiedział, że aniołowie z jednej strony mają chronić ludzi przed złem, jakie zagraża im ze strony świata, a z drugiej mają zanosić ich modlitwy i prośby do Boga⁶. W związku z powyższym płynie wniosek, że wszystkie stworzenia w niebie zaproszone są w pierwszej kolejności do tego, aby chóralnie oddawać chwałę i uwielbienie Panu i Stwórcy Wszechświata oraz wypełniać Jego zamiary wobec człowieka⁷. Kolejnym tekstem ze Starego Testamentu, na który powołał się Jan Paweł II jest wizja proroka Daniela, gdzie Archanioł Michał zostaje zapowiedziany przez Archanioła Gabriela, jako jeden z grona najwyższych książąt prowadzących nieustanną walkę z szatanem (Por. Dn 10,13-21). W związku z tym papież ukazuje anioła jako ambasadora mówiąc: „Na podstawie Księgi Daniela można wnosić, że zadania aniołów jako ambasadorów Boga żywego rozciągają się nie tylko na pojedynczych ludzi i na tych, którzy pełnią szczególną rolę, ale także na całe narody”⁸.

Po przeprowadzonej analizie trzeba stwierdzić, że Jan Paweł II termin „anioł” wyjaśnia nawiązując do Starego Testamentu. Odzwierciedlenie takiego podejścia nauczania papieskiego możemy odnaleźć w wielu publikacjach. Między innymi *Katechizm Kościoła Katolickiego* odpowiadając na pytanie, kim są aniołowie, odwołuje się do słów św. Augustyna i Pisma Świętego, a szczególnie do fragmentu z Księgi Psalmów, o którym wspominał papież. Katechizm, w wyjaśnieniu, kładzie nacisk na to, że nazwa „anioł” odnosi się do funkcji, a nie do natury. Aniołowie są sługami i wysłannikami Boga wypełniającymi Jego rozkazy⁹. Podobnie L. Stachowiak wyjaśniając hasło „anioł” w *Encyklopedii katolickiej* i *Nowym słowniku teologii biblijnej* potwierdza wypowiedź Jana Pawła II, a w pewnych momentach rozszerza. Stwierdza, że w starotestamentalnych księgach czyste duchy w hierarchii bytów zajmują miejsce między Bogiem a człowiekiem i są określane wyrażeniem *mal'ak*¹⁰. Wyraz ten w języku hebrajskim etymologicznie pochodzi od słowa *la'ak*, które

⁴ Jan Paweł II, *Stwórca „rzeczy niewidzialnych”: aniołów*, w: Jan Paweł II, *Dziela zebrane*, t. 6/1, Kraków 2007, s. 683.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

⁷ Por. *Biblia dla każdego. Tekst – komentarz – ilustracje*, red. W. Chrostowski, J. Nowak, H. Witczyk, Kielce 2002, s. 314. Brak tomu

⁸ Jan Paweł II, *Stwórca*, s. 683.

⁹ Por. KKK 329.

¹⁰ Por. L. Stachowiak, *Anioł*, w: *Nowy słownik teologii biblijnej*, red. H. Witczyk, Lublin – Kielce 2017, s. 34.

tłumaczy się przez „posyłać” lub „wysłać kogoś z jakimś zadaniem”. Pismo Święte używa go także w odniesieniu do kapłana, króla lub też zwykłych ludzi (Por. Ml 2,7; 2 Sm 14,17.20). Greckim odpowiednikiem słowa *mal'ak* jest termin *angelos*, który oznacza posłańca lub zwiastuna. W języku łacińskim terminem oznaczającym anioła jest określenie *angelus*. Warto zwrócić uwagę, że Wulgata stosuje rozróżnienie między posłańcem niebieskim, nazywając go *angelus*, a posłańcem człowiekiem, któremu została zlecona jakaś misja do spełnienia, określając go mianem *nuntius*. Wyraz odnoszący się do anioła – istoty duchowej, występuje zawsze w połączeniu z imieniem Boga lub zaimkami dzierżawczymi, które wskazują na Boga. W konsekwencji mamy do czynienia z następującymi zwrotami: „Anioł Boga” (Rdz 28,12), „Jego Anioł” (Rdz 24,7) i tym podobne¹¹. Warto zauważyć, że w Starym Testamencie możemy odnaleźć aż 120 miejsc, w których przywołuje się słowa określające aniołów lub istoty pełniące funkcje niebieskich posłańców – to zaś wskazuje na ich doniosłą rolę w dziejach Izraela¹². W niektórych miejscach Biblii wyraz „anioł” wyraża szczególną obecność Boga oraz Jego nadzwyczajną interwencję¹³.

Ważną kwestią podjętą przez Jana Pawła II na temat czystych duchów jest znaczenie ich imion. Papież, 6 sierpnia 1986, w czasie audiencji generalnej zwrócił uwagę, że kult liturgiczny Kościoła odnosi się szczególnie do trzech postaci ze świata anielskiego, których istnienie potwierdza Pismo Święte. Do ich grona zaliczył on następujących archaniołów znanych z imienia: Michała, Gabriela i Rafała¹⁴. Trzeba zaznaczyć, że Jan Paweł II istnienie Archanioła Gabriela potwierdza odnosząc się do Nowego Testamentu. Czyniąc w ten sposób, pomija fakt, że jego postać po raz pierwszy została przywołana w Biblii przez proroka Daniela, który powiedział o nim: „jeden z pierwszych książąt” (Dn 10,21). Wydaje się, że wynika to z faktu, iż papież imię Gabriela wiąże przede wszystkim z tajemnicą Wcielenia Syna Bożego (por. Łk 1.19.26)¹⁵.

Jan Paweł II prawdę o istnieniu Archanioła Michała, potwierdza odwołując się do fragmentu z Księgi Daniela ukazującego eschatologiczne wizje (por. Dn 10, 13.20). Papież mówiąc o nim stwierdził: „Imię jego wyraża to, co stanowi poniekąd o istocie całego anielskiego świata dobrych duchów. Michał-Eł znaczy bowiem: „Któż jak Bóg”, zawiera się więc w tym imieniu jakby echo owego zbawczego wyboru, dzięki któremu aniołowie „widzą oblicze

¹¹ Por. L. Stachowiak, *Anioł*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. I, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1973, k. 605-607.

¹² Por. J. Warzeszak, *Człowiek w obliczu Boga i pośród stworzenia*, Warszawa 2005, s. 187.

¹³ Por. M. Stubhann, *Anioł*, w: *Nowy leksykon biblijny*, red. F. Kogler, tł. T. Siemieniec, Kielce 2011, s. 24.

¹⁴ Por. Jan Paweł II, *Udział Aniołów w dziejach zbawienia*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 6/1, Kraków 2007, s. 687.

¹⁵ Por. Jan Paweł II, *Udział*, s. 687.

Boga”, który jest w niebie”¹⁶. Św. Tomasz z Akwinu wyjaśniając, że Michał jest Archaniołem stwierdził: „Tak więc stróżostwo nad całą ludzką wspólnotą należy do rzędu Zwierzchności, albo być może do Archaniołów, którzy zwą się: Książęta Aniołowie. Stąd też Michał, zwany Archaniołem, według Daniela jest „jednym z pierwszych książąt”¹⁷. Archaniołowi Michałowi, z racji zaszczytnego miejsca w hierarchii anielskiej, przysługuje szczególna rola obrońcy Ludu Bożego¹⁸. Analizując wypowiedź papieża trzeba stwierdzić, że jest ona spójna z myślą C. Bartnika zawartą w *Teologii dogmatycznej*. W dziele autor ukazał postać Archanioła Michała w świetle Księgi Daniela i zaliczył go do grupy aniołów, którzy otrzymali specjalne teoforyczne imię¹⁹. Odmienne stanowisko przyjmują współcześni bibliści poddając w wątpliwość średniowieczne tłumaczenie imienia *Mika’el* jako „Któż jak Bóg?”. Twierdzą, że imię Michał jest pochodzenia hebrajskiego מִיכָאֵל (*Mikā’ēl*) i źródłosłowu tego zwrotu trzeba szukać w hebrajskim słowie *jakal* oznaczającym „zwycięzać” lub „być potężnym”. Początkowo - zanim znalazło się w starotestamentalnej Księdze Daniela - imię to wymienione było w najstarszym fragmencie - etiopskiej Księdze Henocha - pochodzącym z IV wieku przed narodzeniem Chrystusa²⁰.

Jan Paweł II w swoich wypowiedziach odniósł się również do Archanioła Rafała, którego hebrajskie imię brzmi רַפָּאֵל (*Rāfā’ēl*). Papież mówiąc o nim często nawiązywał do Księgi Tobiasza, będącej bogatym źródłem wiedzy na jego temat. Opowiada ona niezwykłą historię życia podeszłego w latach Tobiasza, cierpiącego na ślepotę oraz Sary – młodej dziewczyny niewinnie oskarżonej o morderstwo siedmiu mężów. W losy tych dwojga ludzi wkracza Archanioł Rafał. Dzięki pomocy niebieskiego posłańca młody Tobiasz (syn starszego Tobiasza) potrafi odpędzić demona sprawdzającego śmierć oraz otrzymuje lekarstwo, które w cudowny sposób przywraca wzrok ojcu²¹. Po uzdrowieniu Archanioł Rafał uchyla rąbek tajemnicy dotyczącej istot duchowych mówiąc: „...posłał mnie Bóg, aby uzdrowić ciebie i twoją synową Sarę. Ja jestem Rafał, jeden z siedmiu aniołów, którzy stoją w pogotowiu i wchodzą przed majestat Pański” (Tb 12,13-15). Jan Paweł II wyjaśniając znaczenie imienia archanioła Rafała powiedział: „Rafa-El znaczy „Bóg uzdrawia”. Znany jest on z dziejów Tobiasza w Starym Testamencie, tak znamienitych, jeśli chodzi o rolę pełnioną

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, I, q. 113, a. 3 (za: Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, t. 8, tłum. i kom. P. Bełch, Londyn 1979, s. 85).

¹⁸ Por. *A Handbook on the Book of David*, red. R. Péter-Contesse, J. Ellington, New York 1993, s. 269.

¹⁹ Por. C. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, Lublin 1999, s. 449.

²⁰ Por. H. Vorgrimler, U. Bernauer, T. Sternberg, *Anioł doświadczenie Bożej obecności*, tł. P. Tkaczyk, A. Kalińska, Kielce 2005, s. 96.

²¹ Por. *Wstęp do Księgi Tobiasza, Judyty i Estery w: Biblia Jerozolimska*, Poznań 2006, s. 540.

przez aniołów wobec najmłodszych spośród dzieci Bożych, zawsze potrzebujących troski, opieki i osłony²². Odnosząc się do wypowiedzi papieża, trzeba stwierdzić, że Księga Tobiasza ukazuje nam ówczesny, niezwykle świat wyobrażeń dotyczących aniołów. Między innymi z tej księgi dowiadujemy się, że nie działają one z własnej inicjatywy, ale tylko z nakazu i polecenia Boga. Posyłane są na świat, aby nieść pomoc ludziom będącym w potrzebie. Czesław Bartnik w *Dogmatyce Katolickiej* na podstawie Księgi Tobiasza i Księgi Kronik tak napisał o Archaniele Rafaie: „anioł podróży, zapłaty Bożej, dobrego losu w zmian za moralność i pobożność, pomocnik w podstawowych życiowych sprawach człowieka”²³.

Jan Paweł II w swoich wypowiedziach zwracał uwagę, że czyste duchy, które w podstawowej wolności wybrały Boga, z jednej strony uczestniczą przez uświęcającą miłość w Jego chwale, z drugiej zaś opiekują się ludźmi. Potwierdzeniem tego jest jego odniesienie poczynione do Księgi Psalmów, z której przytoczył słowa: „Chwalcie Pana z niebios, / chwalcie Go na wysokościach. / Chwalcie Go, wszyscy Jego aniołowie” (Ps 148,1-2)²⁴. Jan Paweł II mówiąc o roli aniołów w odniesieniu do człowieka przywołał fragment Psalmu 91 [90]: „aniołom twoim rozkazał, żeby cię strzegli na wszystkich twych drogach, aby cię nosili na ręku, byś nie uraził o kamień swej nogi” (Ps 91 [90],11-12)²⁵. Powyższe słowa z Księgi Psalmów są pewnego rodzaju echem modlitwy, jaką Jan Paweł II wypowiedział 20 sierpnia 1986 roku na zakończenie katechezy: „Aniele Boży, stróżu mój, oświecaj mnie, strzeż, prowadź i kieruj mną, który zostałem powierzony twojej niebieskiej opiece”²⁶. Papież mówiąc o roli aniołów jednoznacznie stwierdził: „W to wierzy i tego naucza Kościół w oparciu o Pismo Święte, z którego dowiadujemy się, iż zadaniem dobrych aniołów jest ochrona ludzi i troska o ich zbawienie”²⁷. Analizując powyższe wypowiedzi trzeba stwierdzić, że wyrażają one prawdę o Bogu, którego miłość do ludzi przejawia się w posłaniu aniołów na ziemię. Czyste duchy, wypełniając swoje posłannictwo, stale towarzyszą człowiekowi – w chwilach smutnych i radosnych, w czasie pracy i wypoczynku. Podobna myśl została zawarta w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*, gdzie znajdujemy następujące stwierdzenie: „Życie ludzkie od początku aż do śmierci jest otoczone opieką i wstawiennictwem aniołów”²⁸. Katechizm odsyła czytelnika do poszczególnych wydarzeń z Pisma

²² Jan Paweł II, *Udział*, s. 687.

²³ Cz. Bartnik, *Dogmatyka*, s. 449.

²⁴ Por. Jan Paweł II, *Stwórca*, s. 683.

²⁵ Por. Jan Paweł II, *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Bóg Ojciec*, Kraków – Żabki 1999, s. 199.

²⁶ Jan Paweł II, *Zwycięstwo Chrystusa nad złym duchem*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t.6/1, Kraków 2007, s. 691.

²⁷ Jan Paweł II, *Udział*, s. 686.

²⁸ KKK 336.

Świętego, między innymi: do Księgi Psalmów, Księgi Hioba, Księgi Tobiasza. Natomiast G.L. Müller w *Dogmatyce katolickiej* wypowiadając się na temat aniołów, napisał: „Ich zadaniem nie jest wypełnienie przestrzennego dystansu między Bogiem a ludźmi albo naturalnej ontologicznej transcendencji. Mają oni być pośrednikami w dziele zbawienia poszczególnych narodów, społeczności, a niekiedy również pojedynczych ludzi”²⁹. Z powyższego cytatu wynika, że aniołowie uczestniczą w Bożym planie zbawienia, a ich zadaniem jest troska o człowieka, aby osiągnął pełne szczęście w niebie.

Podsumowując powyższe analizy trzeba stwierdzić, że Jan Paweł II, w klasyczny sposób, odnosi się do zagadnienia związanego z aniołami. Papież zauważa, że Stary Testament ukazuje anioła, jako „posła” lub „ambasadora”, który poprzez swoje działanie pomaga człowiekowi w sytuacjach trudnych, chroni przed niebezpieczeństwem, prowadzi ku lepszemu życiu. Wśród czystych duchów Jan Paweł II dostrzega doniosłą rolę archaniołów, których istnienie potwierdza odwołując się do Księgi Daniela i Księgi Tobiasza. Cała prawda o ich szczególnym posłannictwie zawiera się w imionach, jakie nadali im ludzie. Na kartach Starego Testamentu, w wyraźny sposób, została zarysowana świadomość całkowitej zależności aniołów od Boga, Stwórcy nieba i ziemi. Wszędzie tam, gdzie mówi się o działaniu istoty nadprzyrodzonej, wspomina się również o spełnianiu woli Bożej, o posłuszeństwie i wierze w Jahwe³⁰.

2. Podstawy nauki o aniołach w Nowym Testamencie i chrystologii

Jan Paweł II w wyraźny sposób podkreślał pierwszeństwo Chrystusa przed aniołami. Prawdę tę potwierdził odwołując się do fragmentu z Listu do Hebrajczyków: „On o tyle stał się wyższym od aniołów, o ile odziedziczył wyższe od nich imię” (Hbr 1,4). Papież komentując to zdanie powiedział, że „imię” Syna Bożego czyni Go pośrednikiem zasadniczo różnym od posłańców Bożych, spełnia On o wiele ważniejszą i większą posługę niż niebieski dwór³¹. Jan Paweł II odniósł się również do Listu do Kolosan, gdzie znajdujemy potwierdzenie prymatu Chrystusa: „w Nim wszystko zostało stworzone: w niebie i na ziemi: to, co widzialne i niewidzialne, Trony czy Panowania, Zwierzchności czy Władze - wszystko przez Niego i dla Niego zostało stworzone” (Kol 1,16)³². Komentarzem do tego tekstu mogą być słowa Jana Pawła II, który w encyklice *Redemptor Hominis* napisał: „Syn Boży stał się

²⁹ G. L. Müller, *Dogmatyka katolicka*, tł. W. Szymona, Kraków 2015, s. 155.

³⁰ Por. W. Łydka, *Aniołowie w: Słownik Teologiczny*, red. A. Zuberbier, Katowice 1998, s. 30.

³¹ Por. Jan Paweł II, *Stwórca*, s. 684.

³² Por. J. Wrzeszak, *Człowiek*, s. 192-193.

Człowiekiem, jednym z miliardów, a równocześnie Jedynym!”³³. Płynie stąd doniosła prawda, że Syn Boży stał się jednym z ludzi, a nie aniołem. Człowiek przewyższa czyste duchy, ponieważ Bóg przyjął ludzką naturę, aby dokonać odkupienia. Anioły zaś, z woli Boga, zostają posłane na ziemię, aby pomagać ludziom w zbawieniu³⁴. Podobnie C. Bartnik w *Dogmatyce katolickiej* zwrócił uwagę, że: „Ratunek przed wszelką alienacją zapewnia w Corpus paulinum zwrócenie wszystkiego ku Chrystusowi. Toteż misterium Chrystusa muszą być podporządkowane wszelkie istoty nieba, ziemi i podziemia”³⁵.

Jan Paweł II podejmując zagadnienie związane z aniołami, odniósł się do znaczenia ich imion. Na uwagę zasługuje Archanioł Gabriel, którego hebrajskim odpowiednikiem jest גַּבְרִיאֵל (*Gābrī’ēl*). Według papieża: „Imię to znaczy „Mocą moją Bóg”, względnie „Moc Boża”. Mówi ono niejako, że szczytowym momentem stworzenia jest wcielenie, najwyższy znak wszechmogącego Ojca”³⁶. Ojciec Święty, mówiąc o Archaniele Gabrielu, przywołał dwie sceny z Ewangelii wg św. Łukasza przedstawiające zwiastowanie Zachariaszowi (por. Łk 1,5-20) oraz Maryi (por. Łk 1,26-38)³⁷. Na podstawie tych tekstów można stwierdzić, że niebieski wysłannik stoi i ogłasza zdarzenia, które mają się dokonać i już się dokonują. Ewangelia wg Łukasza początkowo nazywa go ogólnikowo Aniołem Pańskim (por. Łk 1,11). Dopiero w dalszym opisie sam archanioł wymienia swoje imię mówiąc: „Ja jestem Gabriel, który stoję przed Bogiem. A zatem posłany, aby mówić z tobą i oznajmić ci tę wieść radosną” (Łk 1,19). Tym samym wskazuje on na grupę aniołów, do których przynależy. W podobny sposób o archaniele Gabrielu wypowiedział się C. Bartnik³⁸.

Jan Paweł II mówiąc o naturze aniołów odniósł się do fragmentu z Ewangelii wg św. Łukasza, gdzie znajduje się wypowiedź Chrystusa związana z życiem ludzi po zmartwychwstaniu ciała: „umrzeć nie mogą, gdyż są równi aniołom” (Łk 20,36)³⁹. Komentarzem przytoczonego cytatu są słowa papieża: „świat anielski jest natury czysto duchowej, oznacza przede wszystkim ich niematerialność i nieśmiertelność. Aniołowie nie są „ciałem”, a zatem nie odnosi się do nich prawo zniszczalności, które jest udziałem całego świata materialnego”⁴⁰. Jan Paweł II powołując się na Tradycję i zwyczajne nauczanie

³³ Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, Wrocław 1994, n. 1.

³⁴ Por. *A Translator's Handbook on the Letter to the Hebrews*, red. P. Ellingworth, E.A. Nida, London, New York, Stuttgart 1983, s. 23.

³⁵ C. Bartnik, *Dogmatyka*, s. 452.

³⁶ Jan Paweł II, *Udział*, s. 687.

³⁷ Por. Jan Paweł II, *Stwórca*, s. 684.

³⁸ Por. Cz. Bartnik, *Dogmatyka*, s. 449.

³⁹ Por. Jan Paweł II, *Udział*, s. 685.

⁴⁰ Tamże.

Kościół przypominał, że anioły są czystymi duchami, które ściśle są związane z Chrystusem i jego zbawczym posłannictwem⁴¹.

Papież wypowiadając na temat zadań aniołów, zdecydowanie ukazuje całkowitą ich zależność od Zbawiciela, tym samym przypominając, że mają wartość drugorzędą: „Odniesienie do „prymatu” Chrystusa pomaga nam zrozumieć, że prawda o istnieniu i działaniu aniołów (dobrych i złych) nie stanowi centralnej treści słowa Bożego. (...) Aniołowie nie znajdują się wprawdzie na pierwszym planie tej rzeczywistości Objawienia, niemniej do tej rzeczywistości w pełni przynależą, a w pewnych momentach spełniają zadania wręcz kluczowe, w imieniu samego Boga”⁴². Jan Paweł II w swoim nauczaniu przypominał, że Boży posłańcy byli obecni w decydujących chwilach Jezusa Chrystusa, zapowiadając Jego przyjście, ciesząc się z Jego narodzin, towarzysząc Mu w codziennym życiu i ogłaszając Jego zmartwychwstanie. Papież mówiąc o zadaniach aniołów związanych z narodzinami i dzieciństwem Jezusa odniósł się do Ewangelii wg św. Łukasza i Ewangelii wg św. Mateusza. W pierwszej kolejności przywołał sceny zapowiedzi narodzin Jana Chrzciciela (por. Łk 1,11) i Syna Bożego (por. Łk 1,26)⁴³. Następnie papież zwrócił uwagę, że anioły udzielają rad i wyjaśnień Maryi oraz Józefowi. We śnie Anioł Pański mówi do Józefa: „Nie bój się wziąć do siebie Maryi, twej Małżonki; albowiem z Ducha Świętego jest to, co się w Niej poczęło. Porodzi Syna, któremu nadasz imię Jezus” (Mt 1,20-21)⁴⁴. Za sprawą niebieskiej istoty zostaje więc wyjawiona przyszłość dotycząca Syna Bożego⁴⁵. Anioł Pański obwieścił również radosną nowinę pasterzom przebywającym i pilnującym w polu trzody (por. Łk 2,10-11). Niebieskie hufce obok indywidualnych zadań, które wykonują, realizują się też przez wspólne działanie (por. Łk 2,13). W dalszej części swojej wypowiedzi papież ogranicza zadanie aniołów tylko do samej obecności, odwołując się między innymi do sceny kuszenia Chrystusa na pustyni. Trzeba zauważyć, że Ewangelia wg św. Mateusza wskazuje na obecność i usługiwanie, czego potwierdzeniem jest tekst z Pisma Świętego: „Wtedy opuścił Go diabeł, a oto przystąpili aniołowie i usługiwali Mu” (Mt 4,11)⁴⁶, a papież ten fakt pomija. Prawdopodobnie związane jest to z tym, że wśród egzegetów nie ma zgody na temat przypisywanego aniołom usługiwania. Różnica, która się pojawiała ma swoje źródło w tłumaczeniu greckiego wyrazu *διακονεῖν*. Termin ten używany jest również w innych miejscach Pisma Świętego, gdzie określa się nim czynność związaną z usługiwaniem przy stole lub przynoszeniem żywności (Por. Mt 8,15; Łk 10,40; Dz 6,2). Z jednej strony można uznać

⁴¹ Por. Jan Paweł II, *Stwórca*, s. 684.

⁴² Jan Paweł II, *Stworzyciel*, s. 680.

⁴³ Por. Jan Paweł II, *Stwórca*, s. 684.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Por. A. Jankowski, *Aniołowie wobec Chrystusa*, Kraków 2003, s. 51.

⁴⁶ Por. Jan Paweł II, *Stwórca*, s. 684.

aniołów za tych, którzy dostarczają pożywienie Jezusowi na pustyni, z drugiej zaś za opiekunów posłanych z woli Boga Ojca, jako wyraz ojcowskiej troski o Syna⁴⁷. Jan Paweł II o obecności anioła powiedział również w związku z modlitwą Jezusa w Ogrójcu (por. Łk 22, 43). Od tego wydarzenia papież przechodzi do przytoczenia fragmentów z Pisma Świętego opisujących udział aniołów w wydarzeniach dotyczących zmartwychwstania (por. Mk 16, 6-7, J 20, 12-17, Łk 24,4). Rolą tych aniołów jest oznajmienie radosnego faktu, że Jezus nie umarł, ale żyje. Papież tak powiedział: „Są to aniołowie życia, męki i chwały Chrystusa. Aniołowie tego - jak pisze św. Piotr - „jest po prawicy Bożej, gdyż poszedł do nieba, gdzie poddani Mu zostali Aniołowie i Władze i Moce” (1P 3,22)”⁴⁸. W przytoczonych fragmentach z Nowego Testamentu można zauważyć, że anioły mają wyłącznie na myśli dobro zbawienia, przekazują orędzie i oczekują od ludzi pozytywnej odpowiedzi, zgodnej z wolą Bożą. Człowiek ma prawo do podjęcia decyzji w sposób całkowicie wolny, nie jest do niej w żaden sposób zmuszany⁴⁹. Zdziwiający jest jednak fakt, że w Nowym Testamencie nie ma żadnej wzmianki o niebieskich posłańcach w czasie największego cierpienia Jezusa. Ewangelisci nie wspominają o nich, kiedy Zbawiciel był biczowany, niósł krzyż i umierał. Jan Paweł II również nic nie mówi na ten temat, a nawet tego nie komentuje. Prawdopodobnie taki zabieg dokonany w Piśmie Świętym miał na celu pokazanie, że zwycięstwo nad grzechem i śmiercią dokonało się tylko i wyłącznie za przyczyną Boga. Billy Graham wspomina w swoich dziełach, że w pobliżu krzyża znajdowała się niezliczona liczba aniołów czekających, aby przyjść z pomocą Chrystusowi. Oczywiście jest to tylko jedna z teorii, która nie ma potwierdzenia w Biblii i nauczaniu Jana Pawła II⁵⁰.

Podsumowując powyższe badania trzeba stwierdzić, że czyste duchy w historii zbawienia nie zajmują pierwszego miejsca, ale jest ono przeznaczone Bogu. Anioły uczestniczą w Chwale Boga i reprezentują Go na Ziemi. Jan Paweł II przypomniał, że najdoskonalszym Pośrednikiem między Bogiem a człowiekiem jest Jezus Chrystus, który odziedziczył „imię” stawiające Go ponad stworzeniami. W związku z tym Pismo Święte ukazuje nam świat aniołów, skupiony wokół Jezusa Chrystusa i Jego planu zbawienia. Papież, poprzez częste odwołania do Nowego Testamentu, maluje obraz niebieskich posłańców, które zapowiadają przyjście Zbawiciela na świat, uczestniczą w Jego ziemskim życiu, są świadkami Jego wniebowstąpienia. Aniołowie w stosunku do Chrystusa przyjmują postawę służebną oddania i czci. Angelologia przedstawiona w Nowym Testamencie w sposób wyraźny nawiązuje do Starego Testamentu

⁴⁷ Por. A. Jankowski, *Aniołowie*, s. 53-55.

⁴⁸ Jan Paweł II, *Stwórca*, s. 684.

⁴⁹ Por. P. Giovetti, *Aniołowie*, tł. A. Michalska-Rajch, Łódź 2011, s. 24-25.

⁵⁰ Por. H. Oleschko, *Aniołów dyskretny lot*, Kalwaria Zebrzydowska 1996, s. 46.

i odpowiada koncepcjom w nim zawartych⁵¹. Ludzie żyjący w czasach Chrystusa, podobnie jak ich przodkowie wierzyli, że anioły są posłańcami Boga przybywającymi na ziemię, aby wykonać określoną misję. W związku z tym w pismach Nowego Testamentu odnaleźć można jedynie krótkie refleksje o ich służbie, a niekiedy tylko wzmianki o ich obecności i istnieniu⁵².

3. Podstawy nauki o aniołach w Nowym Testamencie i eschatologii

Jan Paweł II mówiąc o obecności aniołów w czasie Paruzji odwołał się do tekstu z Ewangelii wg św. Marka: „Syn Człowieczy (...) przyjdzie w chwale Ojca swojego razem z aniołami świętymi” (Mk 8, 38). Papież zwrócił uwagę, że podobna myśl zawarta została również w Ewangelii wg św. Mateusza wyrażająca się w słowach: „Gdy Syn Człowieczy przyjdzie w swej chwale i wszyscy aniołowie z Nim ...” (Mt 25,31) oraz Ewangelii wg św. Łukasza we fragmencie zapowiadającym przyjście Jezusa (por. Łk 9, 26). Papież komentując te słowa powiedział: „aniołowie jako czyste duchy, uczestnicząc - w sobie właściwy sposób - w świętości samego Boga, otaczają w kluczowych momentach Chrystusa i towarzyszą jego zbawczemu posłannictwu wobec ludzi”⁵³. W związku z podjętym zagadnieniem podobną myśl do Jana Pawła II wyraża *Katechizm Kościoła Katolickiego* powołując się na ten sam werset z Ewangelii wg św. Mateusza⁵⁴.

Głównym zadaniem aniołów jest doprowadzenie człowieka do zbawienia. Prawdę tę podkreślał wielokrotnie Jan Paweł II odnosząc się do pytania zawartego w Liście do Hebrajczyków: „Czyż nie są oni wszyscy duchami przeznaczonymi do usług, posłanymi na pomoc tym, którzy mają osiąść zbawienie?” (Hbr 1, 14)⁵⁵. W kontekście tych słów można wnioskować, że wraz ze śmiercią człowieka jego anioł stróż nie kończy swojego posłannictwa. Póki nie nastąpi zmartwychwstanie zadaniem aniołów jest czuwanie nad grobami świętych, broniąc ich przed profanacją. Takie przekonanie sięga czasów judaizmu, które z biegiem lat zostało przejęte przez Nowy Testament⁵⁶. Potwierdzeniem tego jest między innymi List św. Judy: „archanioł Michał tocząc rozprawę z diabłem spierał się o ciało Mojżesza” (Jud 9). Święty Tomasz nazywany

⁵¹ Por. *Aniołowie, w: Nowa Encyklopedia chrześcijaństwa*, red. H. Witczyk, Kielce 2017, s. 41.

⁵² Por. M. Rojek, *Angelologia i demonologia*, Przemysł 1999, s. 21-22.

⁵³ Jan Paweł II, *Stwórca*, s. 684.

⁵⁴ Por. KKK 331.

⁵⁵ Por. Jan Paweł II, *Udział*, s. 686.

⁵⁶ Por. J. Daniélou, *Aniołowie i ich misja*, tł. K. Kubaszczyk, Warszawa 2006, s. 155.

„doktorem anielskim”⁵⁷, do którego w swych wypowiedziach odwoływał się Jan Paweł II, napisał:

Człowiek za życia ziemskiego znajduje się jakby w drodze, po której winien zmierzać do niebieskiej ojczyzny. Na tej drodze grożą mu rozliczne niebezpieczeństwa (...). I dlatego jak ludziom wędrującym po niebezpiecznej drodze daje się ochronę (eskortę) tak i każdemu człowiekowi, jak długo pielgrzymuje na tej ziemi, bywa przydzielony Anioł Stróż. A kiedy dotrze do końca drogi, już nie będzie miał anioła jako stróża, ale będzie miał w królestwie niebieskim anioła wespół z nim królującego, zaś w piekle złego ducha karzącego⁵⁸.

Przytoczone słowa wskazują, że niebieskie istoty towarzyszą człowiekowi sprawiedliwemu zarówno w czasie śmierci oraz podczas wędrówki do raju. Tych zaś ludzi, którzy nie zawsze zdążyli dobrą drogą i muszą jeszcze odpokutować swoje winny w czyścisku, odwiedzają i pomagają znosić cierpienie, a po odbyciu zasłużonej kary prowadzą do nieba⁵⁹. Podobną myśl wyraża Kościół w modlitwie za zmarłych śpiewanej podczas Obrzędów pogrzebu: „Niech aniołowie zawiodą cię do raju, a gdy tam przybędziesz, niech przyjmą cię męczennicy i wprowadzą cię do krainy życia wiecznego. Chóry anielskie niechaj cię podejmą i z Chrystusem zmartwychwstałym miej radość wieczną”⁶⁰. Na podstawie powyższych analiz, trzeba się zastanowić czy nie miał racji C. Bartnik proponując poprawienie *Katechizmu Kościoła Katolickiego* w miejscu, w którym mówiąc o aniołach ogranicza ich opiekę nad człowiekiem „od dzieciństwa aż do zgonu” (KKK 336)⁶¹.

Aniołowie na końcu czasów przy zmartwychwstaniu ciał będą pełnić rolę świadków i wykonawców Bożych rozkazów. Jan Paweł II potwierdził tę prawdę odwołując się do słów zawartych w Piśmie Świętym: „Wówczas ukaże się na niebie znak Syna Człowieczego, i wtedy będą narzekać wszystkie narody ziemi; i ujrzą Syna Człowieczego, przychodzącego na obłokach niebieskich z wielką mocą i chwałą. Pośle On swoich aniołów z trąbą o głosie potężnym, i zgromadzą Jego wybranych z czterech stron świata, od jednego krańca nieba aż do drugiego” (Mt 24,30-31)⁶². Papież odniósł się również do Apokalipsy św. Jana, gdzie został zamieszczony opis walki między aniołami światła i ciemności: „I nastąpiła walka na niebie: Michał i jego aniołowie mieli walczyć ze

⁵⁷ A. Drabowicz, *Egzorcyzm w walce z demonami*, Starachowice 2018, s. 27.

⁵⁸ Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, I, q. 113, a. 4 (za: Tomasz z Akwinu, *Suma*, s. 85).

⁵⁹ Por. A. Rodewyk, *Stoją cali w świetle*, Kraków 1999, s. 46-47.

⁶⁰ *Obrzędy pogrzebu. Dostosowane do zwyczajów diecezji Polskich*, Katowice 2007, s. 98-99.

⁶¹ Por. C. Bartnik, *Dogmatyka*, s. 453.

⁶² Por. Jan Paweł II, *Udział*, s. 686.

Smokiem. I wystąpił do walki Smok i jego aniołowie, ale nie przemógł, i już się miejsce dla nich w niebie nie znalazło. I został strącony wielki Smok, Wąż starodawny, który się zwie diabeł i szatan, zwodzący całą zamieszkałą ziemię, został strącony na ziemię, a z nim zostali strąceni Jego aniołowie” (Ap 12,7-9). Z przytoczonego fragmentu wynika jasno, że św. Michał Archanioł, stoi na czele wojsk niebieskich i podejmując walkę ze złem ostatecznie odnosi zwycięstwo⁶³. Jan Paweł II komentując tę scenę powiedział: „Święty autor w niezwykle dramatyczny sposób opisuje upadek pierwszego anioła, który pragnął stać się równym Bogu. Stąd właśnie wywodzi się postać Michała Archanioła, którego hebrajskie imię znaczy „Tak, kto jest silny jak Bóg?”, żądając zachowania jedyności Boga i jej nienaruszalności”⁶⁴. Na podstawie powyższych tekstów trzeba stwierdzić, że anioły – przez zjednoczenie z Bogiem – zawsze stoją po stronie sprawiedliwości i miłosierdzia⁶⁵. Oni na rozkaz Chrystusa wtrącają wszystkich niegodziwców do miejsca przeznaczonego dla potępionych (por. Mt 13,41-42). Natomiast wszystkich tych, którzy swoim życiem zasłużyli na udział w nagrodzie zaliczą do grona zbawionych⁶⁶.

Podsumowując, warto zauważyć, że Jan Paweł II dostrzegał udział aniołów w wydarzeniach eschatologicznych. Swoją wiedzę opierał głównie na Nowym Testamencie. Aniołowie na Sądzie Bożym będą przede wszystkim wykonawcami sprawiedliwości Bożej. Ważną rolę w tej kwestii odegra Archanioł Michał wraz ze swymi aniołami, którzy pokonają i wymierzą karę złym duchom. Jan Paweł II bardzo mało odwołuje się do Apokalipsy św. Jana, mówiąc o udziale czystych duchów w Sądzie Ostatecznym, swoją uwagę skupia głównie na Ewangeliach synoptycznych.

Zakończenie

Kończąc niniejszy artykuł trzeba stwierdzić, że angelologia Jana Pawła II jest mocno osadzona w Piśmie Świętym i Tradycji Kościoła. Z analizy wynika, iż jest to klasyczne ujęcie zagadnienia. Według św. Jana Pawła II anioły są „posłami” lub „ambasadorami” powołanymi do tego, aby działać na rzecz Dobra, czyli Boga. Istoty duchowe pomimo tego, że nie pełnią najważniejszej roli w Objawieniu Bożym, to jednak bardzo często spełniają zadania kluczowe. Zapowiadają przyjście Mesjasza, uczestniczą w Jego życiu, zmartwychwstaniu, wniebowstąpieniu. W czasie Sądu Ostatecznego przypadnie im w udziale wy-

⁶³ Por. *A Translator's Handbook on the revelation to John*, red. R. G. Bratcher, H.A. Hatton, New York 1993, s. 184.

⁶⁴ Jan Paweł II, *Jan Paweł II naucza o aniołach i szatanie*, oprac. A. Sujka, Kraków 1998, s. 42.

⁶⁵ Por. M. Polak, *Aniołowie*, s. 158.

⁶⁶ Por. Jan Paweł II, s. 20.

konanie wyroku Bożego. Anioły zawsze są wysłannikami Boga i Jemu oddają chwałę. W stosunku do ludzi, których przewyższają w hierarchii doskonałości, przyjmują służebną postawę. Posłane na ziemię mają nieść pomoc człowiekowi, aby mógł osiągnąć zbawienie.

Prawda o aniołach nie może być bagatelizowana. Jan Paweł II w swoim nauczaniu „jasno stwierdził: „aby pozbyć się aniołów, trzeba poświęcić całe Pismo Święte, a z nim całe dzieje zbawienia”⁶⁷.

Bibliografia:

- A Handbook on the Book of David*, red. R. Péter-Contesse, J. Ellington, New York 1993.
- A Translator's Handbook on the Letter to the Hebrews*, red. P. Ellingworth, E. A. Nida, London, New York, Stuttgart 1983.
- A Translator's Handbook on the revelation to John*, red. R. G. Bratcher, H. A. Hatton, New York 1993.
- Aniołowie*, w: *Nowa Encyklopedia chrześcijaństwa*, red. Witczyk H., Kielce 2017.
- Bartnik C., *Dogmatyka katolicka*, Lublin 1999.
- Biblia dla każdego. Tekst – komentarz – ilustracje*, red. W. Chrostowski, J. Nowak, H. Witczyk, Kielce 2002.
- Daniélou J., *Aniołowie i ich misja*, tłum. K. Kubaszczyk, Warszawa 2006.
- Drabowicz A., *Egzorcyzm w walce z demonami*, Starachowice 2018.
- Giovetti P., *Aniołowie*, tłum. A. Michalska-Rajch, Łódź 2001.
- Jan Paweł II, *Jan Paweł II naucza o aniołach i szatanie*, oprac. A. Sujka, Kraków 1998
- Jan Paweł II, *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Bóg Ojciec*, Kraków – Żąbki 1999.
- Jan Paweł II, *Redemptor hominis*, Wrocław 1994.
- Jan Paweł II, *Stwórca rzeczy niewidzialnych: Aniołów*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 6/1, Kraków 2007.
- Jan Paweł II, *Stworzyciel wszystkich „rzeczy (istot, bytów) widzialnych i niewidzialnych”*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 6/1, Kraków 2007.
- Jan Paweł II, *Udział aniołów w dziejach zbawienia*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 6/1, Kraków 2007.
- Jan Paweł II, *Zwycięstwo Chrystusa nad złym duchem*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 6/1, Kraków 2007.
- Jankowski A., *Aniołowie wobec Chrystusa*, Kraków 2003.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002.
- Łydka W., *Aniołowie w: Słownik Teologiczny*, red. Zuberbier A., Katowice 1998.
- Müller G. L., *Dogmatyka katolicka*, tł. W. Szymona, Kraków 2015.
- Obrzędy pogrzebu. Dostosowane do zwyczajów diecezji Polskich*, Katowice 2007.
- Oleschko H., *Aniołów dyskretny lot*, Kalwaria Zebrzydowska 1996.
- Polak M., *Aniołowie w historii zbawienia*, [b.m.w.] 2006.

⁶⁷ Jan Paweł II, *Stworzyciel*, s. 679.

- Rodewyk A., *Stoją cali w świetle*, Kraków 1999.
- Rojek M., *Angelologia i demonologia*, Przemyśl 1999.
- Stachowiak L., *Anioł w: Encyklopedia katolicka*, t. I, red. Gryglewicz F., Łukaszyk R., Sułowski Z., Lublin 1973.
- Stachowiak L., *Anioł w: Nowy słownik teologii biblijnej*, red. Witczyk H., Lublin – Kielce 2017.
- Stanzione M., *Papieże i aniołowie. Opieka aniołów w życiu papieży*, t. J. Szełęga, Kraków 2012.
- Stubhann M., *Anioł w: Nowy leksykon biblijny*, red. F. Kogler, t. T. Siemieniec, Kielce 2011.
- Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, oprac. Bełch P., t. 8, Londyn 1975.
- Tronina A., *Do Hebrajczyków. Słowo zachęty na dni ostatnie*, Częstochowa 1998.
- Vorgrimler H., Bernauer U., Sternberg T., *Anioł doświadczenie Bożej obecności*, t. P. Tkaczyk, A. Kalińska, Kielce 2005.
- Warzeszak J., *Człowiek w obliczu Boga i pośród stworzenia*, Warszawa 2005.
- Wstęp do Księgi Tobiasza, Judyty i Estery*, w: *Biblia Jerozolimska*, Poznań 2006.

Ks. Kamil Banasik. Prezbiter diecezji kieleckiej. Doktorant w Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie